

בא ב

ב. אין דעם ענין פון אמירת הלל בליל הפסח (פאר אכילת פסח), זאגט די משנה "עד היכן הוא אומר", ביז וואָנען זאָגט מען הלל, צי נאָר ביז "אם הבנים שמחה" — וואָס אַזוי איז דעת ב"ש; אָדער מען זאָגט אויך "בצאת ישראל ממצרים" ביז "חלמיש למעינו מים" — און אַזוי האַלטן ב"ה.

שטייט אין ירושלמי, אַז דער טעם פון ב"ש איז "וכי יצאו ישראל ממצרים שהוא מזכיר יצי"מ". ב"ה האַלטן אָבער: וויבאַלד אַז אַפילו "ממתין עד קרות הגבר עדיין לא הגיעו לחצי גאולה", זאָגט מען דערייַ בער "בצאת ישראל ממצרים" גלייך נאָכן ערשטן קאַפיטל פון הלל (פאר אכילת הפסח), ווייל — "מכיון שהתחיל במצוה אומר לו מרק".

ולכאורה, וואָס איז טאַקע דער טעם פון ב"ש צו זאָגן "בצאת ישראל ממצרים" נאָכן אכילת הפסח — אויך דעמאָלט איז דאָך נאָך פאר דעם זמן הגאולה (וכקושיית ב"ה)?

קען מען עס מסביר זיין (ע"פ הנ"ל), אַז היות ווי אויך די נתינת רשות צו אַרויסגיין פון מצרים רופט אַן דער פסוק "בהוציאך גו' ממצרים", און דאָס¹⁰ איז דאָך געווען (גלייך) נאָך חצות לילה — דעריבער

א. וועגן דעם זמן פון יציאת מצרים, שטייט אין דער היינטיקער סדרה: "אז דאָס איז געווען 'בעצם היום הזה', וואָס דאָס מיינט: 'בחצי היום'". און דאָס וואָס עס שטייט "ליל שמורים גו' להוציאם מארץ מצרים" — און אויך אין חומש דברים: שטייט "הוציאך ה'א ממצרים לילה" — גייט עס אויף דעם וואָס פרעה האָט זיי געגעבן רשות אַרויסצוגיין פון מצרים, אַז דאָס איז געווען ביינאַכט, און ווי עס ווערט דערציילט אין היינטיקער סדרה "ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי גו'". די יציאה בפועל אָבער — איז געווען ערשט ביי טאָג.

און נאָך מער: ניט נאָר וואָס בפועל זיינען זיי אַרויס פון מצרים בייטאָג, נאָר זיי האָבן ביינאַכט ניט געטאַרט אַרויסגיין ממצרים — ווייל משה האָט זיי אָנגעזאָגט "לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר"¹¹.

עפ"ז, אַז אין יצי"מ זיינען פאַראַן צוויי זמנים — די יציאה בפועל "בעצם היום הזה", און די נתינת רשות דערויף בלילה — האָט מען לכאורה געקענט מבאר זיין אַ פלוגתא צווישן ב"ש און ב"ה, כדלהלן.

(1) יב, מא, נא.

(2) ירושלמי פסחים פ"י ה"ה. תוספתא שם, ו. ספרי ורש"י האוינו לב, מח.

(3) פרשתנו שם, מב.

(4) ראה טו, א.

(5) ברכות ט, סע"א ופרש"י שם. רש"י בפ' ראה שם.

(6) יב, לא.

(7) פרשתנו שם, כב.

(8) פסחים פ"י מ"ו.

(9) הנ"ל בפסחים. וכ"ה גם בתוספתא שם.

(10) בקה"ע לירוש' שם (וכ"ה גם במג' חת בכורים לתוספתא שם): "דסברי ב"ש דהגאולה והיציאה בחצות היתה". ואפשר, שהכוונה בזה היא לענין נתינת רשות, כב' פנים.

(א) "חלות דבש" מאימתי מיטמ' אות משום משקה (זינט ווען ווערן זיי פאררעכנט ווי משקה לענין קבלת טומאה), ב"ש אומרים משיהרהר" [לויט א צווייטער גירסא: "מש" יחרחר"]. ב"ה אומרים מירסק'.

— וואָרום ב"ה האַלטן, אַז די מצי' אות ווערט באַשטימט פון דעם "בפּו" על", און דערפאַר האַלטן זיי "מש" ירסק', ווייל ערשט דאָן ווערט עס אַ משקה בפועל; אָבער ב"ש האַלטן אַז אויך "בכח" איז גענוג, דערפאַר זאָגן זיי "משיהרהר" (אָדער לכל ה" יותר "משיחרחר"). כאַטש דער בפועל איז נאָך ניטאָ, ווייל אויך דאָן איז עס שוין אַ משקה "בכח".

(ב) "באחד בשבט ראש השנה לאי" לן כדברי ב"ש" ב"ה אומרים בחמשה

בעומות ברה"ר וחשב לגולה. . . אם עד שלא משך דברי הכל פטור", כוכב שגבי שליחות יד גם ב"ש סברי דלא אולינן בתר בכח*, ומה שמחייבים "בעומות באכוסו" — הוא מטעם אחר. (וראה צפנת פענח מהר"ת בהשטמות ע' 180) שטעמא דב"ש הוא: הרי בתחלה הי' מקום זה שהחפץ מונח שם, רשותו של המפקד, ווע"י מתשבתו שכלתה שמירתו, נעשה רשות הנפקה, והוי זה משיכה צורית" — והרי גם "משיכה צורית" היא משיכה בפועל. וראה לקמן הערה 53.

(16) עוקצין פ"ג מ"א.

(17) גירסת י"א בפירוש רב האי גאון, ר"ש, רא"ש, ועוד.

(18) הערוך, הרמב"ם, ועוד. וכ"ה בנדרס.

(*) וי"ל הטעם כי מכיון שהחפץ הוא של המפקד, הרי מחשבתו של הנפקד אינה יכולה לפעול בחפצו של המפקד שיהי' קנוי לו ע"ז. אבל אין להביא רא"י לזה מעניי טומאה ואיסור וכיו' (רמב"ם הל' כלים פכ"ה הי"א (ובמל"מ שם פכ"ז הי"ז). כלאים פ"ז מ"ד"ה. וראה תוס' יבמות פג, ריש ע"ב. ועוד) — כי שאני גזילה וגניבה וכיו' דאמרה תורה שהחפץ יוצא מרשותו של הנגזל ונעשה דחולין. ואכ"מ.

האָלטן ב"ש אַז מען דאַרף זאָגן "בצאת ישראל ממצרים" לאחר אכילת הפסח וואָס יי' זמנו (של הפסח) איז ביז חצות יי' (דער זמן פון נתינת רשות. וואָס אויך זי ווערט גערופן "יציאה"). ס'איז אָבער שווער אַזוי איינצו' לערנען בדעת ב"ש. וואָרום לפ"ז האָבן זיי געדאַרפט האַלטן, אַז מען זאל וואַרטן מיטן זאָגן דעם קאַפיטל ביז נאָך חצות (ניט נאָר נאָכן זמן פון אכילת הפסח וואָס קען זיך ענדיקן אויך פאַר חצות). פאַרוואָס האַלטן זיי אַז מען זאָגט עס באַלד נאָכן אכילת הפסח — אויך פאַר חצות יי'?

ג. וועט מען עס פאַרשטיין בהק' דים וואָס מען געפינט כמה וכמה פלוגתות צווישן ב"ש און ב"ה, וואו דער יסוד פון זייער מחלוקת באַשטייט אין דעם, אַז ב"ש האַלטן "אז לינן בתר בכח" און ב"ה האַלטן "אז לינן בתר בפועל" יי'. ולדוגמא יי'.

(11) או: לפי שכל כמה דמצינן למק' רבי מקריבין" (מנחת בכורים שם).

(12) זבחים פ"ה מ"ח.

(13) בקה"ע שם: "ואוכל הפסח עד חצות ואח"כ אומר בצאת ישראל, דסברי ב"ש כו". אבל, בשום מקום לא נזכר שאמירת הלל (לב"ש) היא דוקא לאחר חצות. (14) ראה בית האוצר — להר"י ענגל — מע' א כלל כו. מע' ב כלל ב. לאור ההלכה — להרש"י זוין — "לשיטות ב"ש וב"ה" (ולא נתבאר שם הצריכותא). לקוטי שיחות ח"ז ע' 114 ס"ה ואילך (ושם, שזהו גם טעם פלוגתת ב"ש וב"ה (גדה פ"י מ"ח) בדין "הרואה יום אחד עשר". עיי"ש. וראה גם לקמן הערה 28; 61 — בשו"ג). וראה בארוכה הדרן על ששה סורי משנה (קה"ת תשמ"ה). נדרס בהוספות לסי' השיחות תשמ"ח ח"ב.

(15) לכאורה אפשר לומר, שזהו גם הסי' עם דפלוגתת ב"ש וב"ה (ב"מ ספ"ג) בדין "החושב לשלוח יד בפיקון בשיא חייב. ובה"א אינו חייב עד שישלח בו יד" (ראה בית האוצר שם).

אבל ממה שאמרו בירוש' (שבועות רפ"ח)

(בפועל ובגלוי) איז „בחג“ (סוכות) — ט"ו בתשרי. אָבער בכח ובהעלם איז דער דין באחד בתשרי, וואָרום בר"ה (אחד בתשרי) איז דאָך דער דין ומשפט אויף אַלע ענינים שבעו"ל לם — כולל אויך „על המים“¹⁹. און וויבאלד אַז די יניקה פון די אילנות מן המים הויבט זיך אָן פיר חדשים לאחרי דעם דין על המים, קומט אויס, אַז זייער יניקה בהעלם ובכח איז באחד בשבט — פיר חדשים נאָך דעם דין וואָס בכח ובהעלם. זייער יניקה בפועל ובגלוי אָבער, איז בחמשה עשר בשבט — פיר חדשים נאָכן דין בפועל ובגלוי.

ה. איינער פון די ביאורים פאַר- וואָס די פלוגתא פון ב"ש און ב"ה דאַרף שטיין סיי ביי „חלות דבש“ סיי ביי „ר"ה לאילן“ — כאַטש אין ביידע ערטער איז זייער פלוגתא מצד דעם זעלבן טעם:

(22) משנה בר"ה טז, א.

(23) ראה ר"ה שם (בדעת ר"י. ולפי הירוש' (ר"ה פ"א ה"ג) — כ"ה גם כח' נת המשנה), „הכל נידונין בר"ה“, ומה ש' בחג נידונין על המים, קאי על חתימת הגזר דין, שכאז"א נחתם בזמנו. וגם לפי התנא דבי ר"י (שלפי הבבלי קאי מתניתין כוח"י) — מכיון שהדין על המים נוגע הוא להאדם, והרי „אדם נידון בר"ה“, צ"ל שבהדין דר"ה נכלל (בהעלם) גם הדין על המים. וראה לקו"ת נצבים מז, ריש ע"ב: בר"ה נמשך גילוי כללות החיות של כל השנה וממנו נמשך חיות להתחלקות פר' טים. . ובארבעה פרקים שבהם העולם נידון.

(24) עד"ז הוא גם בנוגע לכללות הדין שבר"ה, שבחג „אנו יודעין דישאל אינון נצוחי"א (ויק"ר פ"ל ב). ולהעיר גם מה' ידוע (סידור רלה, ב. וראה גם לקו"ת שם מז, סע"ב) בפ"י הכתוב „בכסה ליום חגנו“, שכל ההמשכות בר"ה הם „בכסה“, והתגלותם הוא בחג הסוכות.

עשר בו"י. פאַרוואָס איז ר"ה לאילן (לויט ביידע דיעות) ערשט אין חדש שבט?

שטייט אין ירושלמי²⁰, אַז דאָס איז דערפאַר וואָס „עד כאן הן חיינ ממי השנה שעברה, מכאן ואילך הן חיינ ממי השנה הבאה“. ד.ה. אַז די וויר- קונג פון די וואָסער אין די אילנות איז ערשט מיט פיר חדשים שפע- טער, און די אילנות וואָס זייער חנ- טה איז געווען פאַר חדש שבט (איי- דער ס'איז דורכגעגאַנגען פיר חד- שים מתחלת הגשמים פון נייעם יאָר) — איז זייער חיות „ממי השנה שעב- רה“.

ועפ"ז י"ל²¹, אַז די פלוגתא פון ב"ש און ב"ה בנוגע דעם זמן פון ר"ה לאילן — צי ער איז „באחד בשבט“ אָדער „בחמשה עשר בו“, איז עס (ניט קיין פלוגתא אין מצי- אות, נאָר) מצד דעם וואָס אין דער יניקה האילנות „ממי השנה הבאה“ זיינען פאַראַן צוויי זמנים (כדלהלן סעיף ד'):

זייער יניקה בכח פון די „מי הש- נה הבאה“ איז „באחד בשבט“, אָבער די יניקה זייערע בפועל פון אַט-די וואָסער איז בחמשה עשר בשבט. איז דעריבער, ב"ש, וואָס האַלטן „אזלינן בתר בכח“, זאָגן זיי אַז ר"ה לאילן איז באחד בשבט; און ב"ה, וואָס האַלטן „אזלינן בתר בפועל“, זיי זאָגן אַז דאָס איז „בחמשה עשר בו“.

ד. איז דער ביאור אין דעם: דער זמן פון „נידונים על המים“

(19) ריש מס' ר"ה.

(20) ר"ה פ"א ה"ב. ולפי פ"י התוס' (ר"ה יד, א ד"ה באחד) — גם הבבלי ס"ל כן (ראה טורי אבן לר"ה שם).

(21) ראה גם לקו"ש ח"א ע' 147.

ב"ש) וואלט מען פון דאָרט ניט געקענט אָפּלערנען ווי ס'איז זייער שיטה בנוגע ראש השנה לאילן, ווייל מ'וואלט געקענט זאָגן, אָ דאָס וואָס ביי חלות דבש האָלטן זיי אָז אָזלינג בטר בכח — איז עס דערפאַר וואָס בזמן שמהרהר (אָדער מחרחר), כאַטש אָז דער ריטוק איז פאַראַן נאָר "בכח", איז דאָך אָבער בידו צו ברענגן גען אים תיכף מהכח אל הפועל²⁷ ;

און דערפאַר דאַרפן ב"ש לאָזן הערן זייער שיטה אויך ביי ר"ה לאילן, אָז אויך אין פאַל וואו ס'איז ניט מעגליך אָז דער "בפועל" — די חג"ט — זאל זיין אין דער צייט פון דעם "בכח" — באחד בשבט — אויך דאָרט²⁸ איז "אולינג בטר בכח"²⁹. ו. די שיטה פון ב"ש אָז "אולינג בטר בכח", מיינט ניט בלויז אָז ווען

"ר"ה לאילן" איז מער ניט ווי אָז ענין פון "בכח", וואָרום דאָס וואָס מיט פיר חדשים שפעטער וועלן די אילנות זיין "חיין ממי השנה הבאה", וועט דאָך אויך דאָן דער "חיין" זיין בלויז אָז ענין פון "חנטה", וואָס איז נאָך גאַנץ ווייט פון דעם גמר הצמיחה וואָס קומט פיל שפעטער.

איז אויב די שיטה פון ב"ש אָז "אולינג בטר בכח" וואָלט געשטאַנען נאָר ביי ר"ה לאילן, וואָלט מען גע"קענט זאָגן אָז דאָס איז דערפאַר וואָס אפילו בחמשה עשר בשבט וועט דאָך זיין ניט מער ווי חנטה פון די אי"לנות — אָז ענין פון "בכח" (ניט מער, וואָס דער "בכח" גופא וועט דאָן זיין "בפועל"), און אין "בכח" גופא מאַכן זיי ניט קיין חילוק ("בכח" אָדער דער "בפועל" פון דעם "בכח") ;

שטייט דעריבער שיטת ב"ש אויך ביי "חלות דבש"³⁰, בכדי צו לאָזן אונז וויסן, אָז אויך דאָרט, וואו לאחר ווי ער וועט מרסק זיין דעם דבש וועט עס ווערן משקה בפועל הגמור — גייען נאָך אַלץ ב"ש לשיטתם אָז "אולינג בטר בכח"³¹.

ולאידך גיסא, ווען שיטת ב"ש שטייט ביי חלות דבש (איז נוסף — אָז מ'וואלט געקענט זאָגן אָז בית הלל זיינען מודה ביי ר"ה לאילן, מטעם הנ"ל — איז אויך בנוגע

27 וע"ד כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו (יבמות קה, ב).

28 ואף שגם ב"הרואה יום אחד עשר"ס"ל לב"ש דאולינג בטר בכח (ראה לעיל הערה 14) — אף שה"בכח" דיום אחד עשר רחוק הוא לגמרי מן ה"בפועל", ש"הרי לא יבא לידי בפועל לעולם (שלכן צריך לשנות שיטת ב"ש ב"הרואה יום אחד עשר" וא"א ללמוד זה משיטתם ב"ר"ה לאילן") — מ"מ מטעם זה גופא א"א ללמוד משם שיטת ב"ש בנוגע לר"ה לאילן (וחלות דבש). כי מכיון שה"בכח" שבוים י"א לא יבא לעולם לידי בפועל, הרי בהכ"ר ח שהגדר ד"אולינג בטר בכח" שם הוא מפני הבכח מצד עצמו (מה שיום י"א,

מצד ענינו הוא יכול לבא לידי זיבה גדולה — בשאר ימי הזיבה, וכמבואר בלקו"ש ח"ז ע' 116 הערה 52. משא"כ ב"ר"ה לאילן שענינו הוא החנטה של פירות האילן (ענין של "בפועל"), ה"א אפשר לומר דלא אולינג בטר בכח. ולכן צריך לשנות מחלוקתם גם ב"ר"ה לאילן דגם כאן אולינג בטר בכח לפי שכולה בפועל.

29 וע"ד צריכותא זו הוא גם בדברי ב"ה דלא אולינג בטר בכח.

25 גם י"ל (בפשטות), שהחידוש (דב"ש) ב"חלות דבש" הוא (לא עצם הענין דאולינג בטר בכח גם בכגון דא, כ"א) השיעור והאופן של ה"בכח": "משיהרהר" או "מש"יחרחר" (וע"ד המבואר להלן הערה 66 בנוגע לאמירת "בצאת ישראל ממצרים"). עוד מעלה בה"בכח" ד"חלות דבש" (26) — שלכן א"א ללמוד ממנו דאולינג בטר בכח גם ב"ר"ה לאילן" — ראה לקמן הערה 33 (בשוה"ג).

זאגן זיי "יום ראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך" — ווייל ביום ראשון איז "בפועל" פאראן בלויז איין טאג, ביום שני — צוויי טעג, וכו'.

זעט מען פון דעם בנוגע שיטת ב"ש, אז דאס וואס "אזלינג בתר בכח" איז גיט בלויז אז דער "בכח" רעכנט זיך כאילו ווי די זאך וואלט שוין געווען אויך בפועל, נאר אדרבה יי: דער "בכח" איז דער עיקר און לויט אים ווערט באשטימט די מציאות הדבר — וואס דערפאר ווערט דער מספר הנרות פון חנוכה באשטימט "כנגד

(31) שנה החידוש שבדעת ב"ש ב"מצות חנוכה" על שיטתם [לא רק בחלות דבש" — שבידו להביא ה"בפועל" גם בשעה שמהרהר (כנ"ל ס"ה, וראה לקו"ש שם ע' 115) משא"כ בחנוכה, אלא גם על שיטתם] ב"ר"ה לאילן".*

אבל מהא דסברי ב"ש ש"ר"ה לאילן הוא באחד בשבט אין רא' ש"בכח" עדיף מ"ב" פועל" — אף שלשיטתם, אין מעשרים וכו' מהפירות שחנטו מא' בשבט עד ט"ו בו על הפירות של שנה העברה הגם שבפועל חיין הן ממי השנה העברה — כי א"א שומן אחד יהי' שייך לבי' שנים, ולכן גם כשנאמר ש"בכח" שוה ל"בפועל" (ואפילו אם נאמר ש"בפועל" עדיף מ"בכח"), מ"מ, מכיון שגם "בכח" נחשב כמו "בפועל" (י"לכו) נקבע אחד בשבט ל"ר"ה לאילן — הרי ממילא יצא מכלל שנה העברה.

(*) עוד חידוש בשיטת ב"ש ב"מצות חנוכה":

ה"בכח" (ד"ר"ה לאילן) שבא' בשבט הוא בשעה שלא הותחל עדיין הבפועל שלו (ועד"ז הוא גם בנוגע ל"חלות דבש"), משא"כ במצות חנוכה, הרי זה שיום הרא' שון דחנוכה כולל "בכח" שמונת ימים הוא — לפי שהוא אחד מימי החנוכה, היינו לפי שכבר הותחל הבפועל של ימי חנוכה, ומכיון שהבכח בא מצד הבפועל — הי' אפשר לומר שבכגון דא גם ב"ש מודים שהעיקר הוא הבפועל ולא אזלינג בתר בכח.

א געוויסע זאך געפינט זיך ערשט בכח, איז עס מספיק (בנוגע להלכה) פונקט ווי די זאך וואלט שוין גע' קומען בפועל

[ווי אין די אויבנדערמאנטע דוג' מאות, וואס לדעת ב"ש, איז ווי נאר די "חלות דבש" זיינען געווארן מ"ש קה "בכח", באקומען זיי שוין א דין פון משקה; און אזוי אויך בנוגע צו "ר"ה לאילן" — וויבאלד אז באחד בשבט הויבט זיך שוין אן די יניקת האילנות "בכח" פון די וואסער פון דעם נייעם יאר, איז אט דער "בכח" שוין מספיק אז מצד אים זאל דער טאג (אחד בשבט) זיין דער זמן פון "ר"ה לאילן].

נאר נאך מער: לדעת ב"ש האט דער "בכח" אין זיך מער חשיבות ווי דער "בפועל", און דוקא דער "בכח" באשטימט די מציאות פון דער זאך. און ווי מען זעט עס אין דער פלוגתא זייערע אויף ב"ה בנוגע "מצות חנוכה" ³², וואו ב"ש האלטן אז דער מספר פון די נרות חנוכה ווערט בא' שטימט "כנגד ימים הנכנסין" — לויט די טעג וואס וועלן קומען, ד.ה. וואס בפועל וועלן זיי קומען ערשט שפע' טער און דערוויילע זיינען זיי פאראן נאר בכח. און דערפאר זאגן ב"ש "יום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך", ווייל דער אנפאנג פון ערשטן טאג איז אין זיך כולל (בכח) אכט טעג, דער צווייטער — מער גיט ווי זיבן, אא"וו:

און ב"ה האלטן אז דער מספר ה' נרות ווערט באשטימט "כנגד ימים היוצאין", לויט די טעג וואס זיינען שוין געווען בפועל. און דערפאר

ז. ע"פ הנ"ל קען מען אויך מסביר זיין די פלוגתא פון ר"א מיט די חכמים ור"ג בנוגע דעם סוף זמן ק"ש של ערבית³¹: ר"א האלט "עד סוף האשמורה הראשונה", און די חכמים³² ור"ג האלטן אז דער זמן (מדאורייתא³³) איז "עד שיעלה עמוד השחר".

איז רש"י מפרש³⁴, אז דער יסוד פון זייער פלוגתא איז אין דעם פירוש פון "בשכב"³⁵: ר"א האלט, אז "בשכב" מיינט "כל זמן שבני אדם עוסקין לילך ולשכב", וואס "עוסקין כו" איז בלויז בין סוף האשמורה הראשונה; און די חכמים און ר"ג האלטן אז "בשכב" איז "כל זמן שבני אדם שוכבים" — און דאס איז כל הלילה. פארוואס טאקע לערנט ר"א אז עס מיינט "עוסקין לילך ולשכב" און די חכמים מיט ר"ג — "שבני אדם שוכב" ביים? איז (ע"פ הנ"ל) דער ביאור אין דעם:

בעת א מענטש איז זיך עוסק צום לייגן שלאָפן, איז אין דעם כלול בכח דער גאנצער זמן וואָס ער וועט דער-נאָך שלאָפן בפועל. און דעריבער, איז די חכמים און ר"ג, וואָס האַלטן (כשיטת ב"ה³⁶) אז "אזלינן בתר בי פועל" — לערנען זיי אז "בשכבך"

ימים הנכנסין" און נ"ט³⁷ "כנגד ימים היוצאין"³⁸.

(32) לכאורה אפשר לומר שגם ב"ש מודים ש"בכח" אינו עדיף מ"בפועל", ומה דס"ל שגם בדי ימים האחרונים מדליק רק כנגד ימים הנכנסין ולא כנגד ימים היוצאין: מכיון שביום הראשון מדליק ח' גרות כנגד ימים הנכנסין (ועד"ז בג' הימים ש' לאחריו) לפי שלדעת ב"ש מספיק גם הבכח, במילא א"א להדליק מספר זה גם בדי ימים האחרונים — שהרי צריך שיהי' הכיור (יכולקמן סוף ח').

אבל דוחק קצת, כי באם שניהם (בכח וב' פועל) שווים הם (ובפרט אם נאמר שבפועל עדיף מבכח) — לא פסיקא מילתא, כי יש סברא לומר גם להיפך*: שבדי ימים האחרונים ידליק כנגד ימים היוצאין (שיש' גם כבר בפועל), ובמילא לא ידליק בדי ימים הראשונים במספר זה. ומהא דס"ל לב"ש שהקביעות דמספר הגרות היתה, שביום ראשון דוקא מדליק ח'**, מוכח מזה, שלדעתם עדיף "בכח" מ"בפועל".

(33) ומה שהוצרך לשנות פלוגתא ב"ש וב"ה גם ב"חלות דבש" * ו"ה"ה לאילן" — כי [נוסף על החידוש שבפלוגתתם שם בדעת ב"ה — ע"פ הצריכותא הנ"ל] בימי חנוכה, הרי גם ביום הראשון הותחל כבר ה"בפועל" של שמונת הימים (שהרי

*) שהרי מלכתחלה השאלה בזה היא על כל ימי חנוכה. משא"כ בנוגע ר"ה לאילן (ראה הערה הקודמת), השאלה היא בנוגע לקביעת התחלת שנה הבאה (אלא שכתוצאה מזה הו"ע סיוס שנה הקודמת).

(**) אבל י"ל הטעם — דביום א' שיש טברא לכאן ולכאן מחמירין להדליק ח', ובמילא נקבע הסדר דשאר הימים.

(*) בנוגע ל"חלות דבש", ישנה עדיפות נוספת על ה"בכח" שביום א' דחנוכה: ה"בפועל" של שאר ימי החנוכה (הכלול ביום הראשון) יבא ממילא, והוא רק מחוץ סר זמן. משא"כ ב"חלות דבש", בכדי שיבא הפועל צ"ל פעולת הריסוק (כמבואר בלקו"ש ח"י שם).

ועפ"ז מובן (נוסף למה שנת"ל ס"ה) עוד חידוש בשיטת ב"ש ב"חלות דבש" על ר"ה לאילן" — כי ה"בפועל" (שהי' בחמשה עשר בשבט) יבא מעצמו, ממילא.

בהימים שלאחריו רק יתוסף עוד בכמות דהבפועל, משא"כ ב"חלות דבש" ובר"ה לאילן", ה"בכח" שישנו בעת ההרהור (או החרחור), וכן ה"בכח" שבא' בשבט — אין בו עדיין ה"בפועל" כלל, גם לא הת-חלתו.

(34) ריש מס' ברכות.

(35) ראה שם ד, ריש ע"ב.

(36) שם סע"א ואילך. וראה גם שם

ג, א ד"ה לאו ר"א היא.

(37) ואתחנן ו, ז. עקב יא, יט.

(38) בנוגע לחכמים — ראה הערה הב' אה, ורבין גמליאל — מתלמידי ב"ה הי' (ראה יבמות טו, א).

בכדי צו מאַכן אַ היכר * צווישן די צאָל ליכט וואָס מען צינדט אין די לעצטע פיר טעג פון דעם מספר הנרות וואָס אין די ערשטע פיר טעג; אָבער פון דעם וואָס אויך ביי זמן ק"ש האָלט ר"א אַז לאחר האשמורה הראשונה — ווען ס'איז פאַראַן בלויז די שכיבה בפועל, קען מען שוין קיין ק"ש ניט ליינען, זעט מען די שיטה פון ב"ש קלאַר — אַז מען רעכנט זיך בלויז מיטן "בכח" אויך ווען ס'זיינען נישטאָ קיין זייטיקע טעמים פאַרוואָס מען זאָל זיך מיטן "בפועל" ניט רעכענען.

אָבער לאידך גיסא, פון דעת ר"א ביי זמן ק"ש קען מען ניט וויסן שיטת ב"ש בנוגע מצות חנוכה. ווייל ביי זמן ק"ש איז נוגע דער טייטש פון דעם וואָרט "ובשכבך" וואָס שטייט אין תורה, און ר"א האָלט אַז דער תורה-וואָרט מיינט "בכח", "עוסקין לילך ולשכב". און וויבאַלד אַז "לשון תורה לעצמה לשון כו' ¹¹", איז דערפון קיין רא'י ניט אַז אויך ניט בשייכות צו "לשון תורה" איז "אולינן (בלויז) בתר בכח".

ט. אַט די מחלוקת פון ב"ש און ב"ה — צי דער עיקר איז דער "בכח" אָדער דער "בפועל" — געפינט מען אויך בנוגע צו כללות הבריאה: "ב"ש אומרים שמים נבראו תחלה ואח"כ

מיינט דער זמן ווען מענטשן "שוכבים" בפועל; אָבער ר"א, וואָס ער איז גע-ווען פון תלמידי ב"ש ¹² און ער האָלט דעריבער אַז "אולינן בתר בכח", לערנט ער אַז "בשכבך" מיינט דער זמן ווען בני אדם עוסקין לילך ולשכב. זעט מען דאָ, אַז לשיטת ב"ש קוקט מען בלויז אויפן "בכח" — וואָס דער-פאַר האָלט ר"א (מתלמידי ב"ש) אַז לאחר האשמורה הראשונה — הגם אַז דאָן איז דאָ די שכיבה בפועל — קען מען שוין ניט ליינען ק"ש, היות אַז דער "בכח" איז שוין מער נישטאָ.

ה. און עס מוז שטיין בפירוש דעת ב"ש אַז "אולינן בתר בכח" סיי ביי זמן ק"ש סיי ביי גרות חנוכה — ווייל עס איז פאַראַן אַ חידוש אין שיטתם בנוגע צו זמן ק"ש אויף זייער שיטה בנוגע צו מצות חנוכה:

ביי מצות חנוכה צינדט מען יעדער נאכט אַן אַנדער מספר ליכט. און דעריבער, איז פון דברי ב"ש אַז "יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך", זעט מען נאָך ניט אויף אַזוי פיל אַז זיי זאָלן זיך רעכענען בלויז מיטן "בכח" ¹³ — וואָרום מען קען זאָגן, אַז דאָס וואָס אין די לעצטע פיר טעג צינדט מען דעם מספר ה-מועט בלויז "כנגד ימים הנכנסין" — כאַטש אַז "בפועל" זיינען שוין דאָן דורכגעגאַנגען מער טעג — איז עס

* (40) וע"ד משיב בתוד"ה והמהדרין שבת (כא, ב).

(41) נוסף לזה: ה"בכח" שביום ראשון דחנוכה הוא לפי שכבר הותחל אז הבשר על, כנ"ל הערה 31 — בשוה"ג. משא"כ מה ש"עוסקין לילך ולשכב" — אף בשבועה זו יש גם השכיבה בפועל (שלכן הוא זמן ק"ש גם לחכמים ור"ג) — הרי זה מה ש"עוסקין לילך ולשכב, אינו משובב מזה ששוכבין אז בפועל.

(42) ע"ז נח, ב. חולין קלו, ב.

(39) רש"י (ד"ה שמות) ותוס' (ד"ה דר"א דשמות) — שבת קל, ב. וראה תוס' ביצה לד, ריש ע"ב שמקשה בפשיטות אפלוגתת ר"א וחכמים, ש"מחלפא שיטתיי הו" דב"ש ודב"ה.

(40) אבל גם משם מוכרח שלדעת ב"ש "בכח" עדיף מ"בפועל" (ולא רק שמספיק גם ה"בכח") — ראה לעיל הערה 32.

ווער עס איז „תחלה“ תחלה במעלה וחשיבות יי: שמים אָדער ארץ; און דאָס וואָס עס שטייט אין חסידות (כנ"ל) אַז „שמים נבראו תחלה“ רעדט וועגן דער התהוות בפועל און „ארץ נבראת תחלה“ רעדט וועגן מחשבה וכוונה — זיינען עס טעמים יי אויף זייערע שיטות ווער איז קדום במעלה וחשיבות:

ב"ה האַלטן, אַז וויבאַלד ארץ האָט עולה געווען „במחשבה תחלה“ און אין איר איז דער עיקר הכוונה, איז דעריבער זי דוקא דער „תחלה“ אין מעלה וחשיבות יי:

און ב"ש האַלטן, אַז וויבאַלד בפועל זיינען די שמים באַשאַפֿן געוואָרן פריער און פֿון זיי איז באַשאַפֿן געוואָרן דער ארץ

[בזו אַז אויך „ישראל ותורה“, דער תכלית הבריאה וואָס געפינט זיך אין ארץ יי, זיינען פריער פאַראַן אין „שמים“, און פֿון דאָרט זיינען זיי נמשך געוואָרן אין ארץ יי].

(48) להעיר מהדיון (ברכות מא, א) „כל המוקדם בפסוק . . מוקדם לברכה“, לפי שהוא חשוב יותר (ראה טוש"ע או"ח סרי"א ס"ד, סדר ברה"י לאדה"י פ"י ה"ב). (49) מהמשל דעלי ושרפרף בחגיגה וביר שם מוכח, שפולגותתם היא בנוגע לתחלה בזמן. ויובן זה ע"פ מ"ש לקמן בהערה 60. (50) ראה מקומות שנסמנו בהערה 44, דמצי זה שהארץ עלתה במחשבה תחלה, יש בה (צילוי וחשיבות —) הכח להצמיח מאין ליש (שאינו בשמים).

(51) וכמזיל (נסמך בלקו"ש ח"ה ע' 159 הערה 62) „בשביל ישראל ובשביל התורה“. (וראה שם בפנים, שכל העולם 199 הוא לישראל ותורה). (52) כשרי נשמות גזורות גתחת כסא הכבוד „זחג כס, ב. ועוד. וראה גם רש"י ד"ה בצרור החיים — שבת קנב, ב) שהוא בערכות „דאיקרי שמים“ (חגיגה יב, סע"ב). וכן „תורה (היא) מן השמים“ (משנה ר"פ חלק), ומשם — נמשכו למטה בארץ.

נבראת הארץ . . וב"ה אומרים ארץ נבראת תחלה ואח"כ שמים יי.

איז מען איז דעם מבאר יי, אַז אין דער התהוות בפועל, איז „שמים נבראו תחלה“, וואָרום וויבאַלד אַז די התהוות העולמות איז בדרך פון אַ השתלשלות מלמעלה למטה, זיינען פריער באַשאַפֿן געוואָרן שמים און פֿון זיי איז באַשאַפֿן געוואָרן די ארץ (כשם ווי לאַחרי בריאתם איז ארץ מקבל פון שמים יי);

און במחשבה וכוונה, האָט די ארץ עולה געווען „במחשבה תחלה“ פֿאַר שמים [און דאָס גופא איז דער טעם וואָס ארץ איז באַשאַפֿן געוואָרן שפֿע־טער, ווייל „סוף מעשה במחשבה תחלה“ יי; און ווי באַוואוסט די דוגמא אַז בויענדיק אַ בנין איז דער טעם וסיבת כל הבני' — ווייל ער וויל דעם בנין ווי ער איז אַ פֿאַרענדיק־טער].

ס'איז אָבער ניט מובן: לפי הנ"ל קומט דאָך אויס, אַז ב"ש און ב"ה ריידן וועגן צוויי באַזונדערע ענינים: ב"ש ריידן וועגן די התהוות בפועל, און ב"ה — וועגן די כוונה ומחשבה. אָבער דער לשון „ב"ש אומרים וב"ה אומרים“ באַ־ווייזט אַף אַ מחלוקת. איז אין וואָס באַשטייט זייער פלוגתא יי? מוז מען דעריבער זאָגן, אַז די פלוגתא פון ב"ש און ב"ה איז —

(43) חגיגה יב, א. ב"ר פ"א, טו.
(44) תוי"א ר"פ ויגש (ובתו"ח שם — בא"א קצח). סה"מ תרכ"ט ע' יח ואילך.
ד"ה כי המצוה הזאת תרס"ו. ובכ"מ.
(45) כמ"ש (הושע ב, כג) „אענה את השמים והם יענו את הארץ“.
(46) פיוט לכה דודי.
(47) וכמו שמקשה בתו"ח שם (פט, ג): לפי"ז יקשה מאד על ענין מחלוקתם . . דלכאורה אין בזה מחלוקת כלל לפי הנ"ל. עיי"ט.

של הקב"ה, וואו עס האט געקענט זיין דער "בפועל" און דעם "בכח", וויבאלד אבער און לפועל האט דער אויבערשטער באשאפן די ארץ אין אונז אופן אז זי נעמט זיך פון דעם וואס פריער איז זי פאראן "בכח" אין שמים, איז אויך אין דעם פאל "אז ליגן בטר בכח".

אבער אעפ"כ דארף שטיין די פלוג-תא פון ב"ש און ב"ה אויך אין אג-דערע ערטער — בכדי צו לאזן הערן די שיטה פון ב"ה⁵⁵, אז אפילו ביי נבראים וואו מען מוז אנקומען צום "בכח", אויך דא האלטן זיי אז "אוליגן בטר בפועל".

יא. מען דארף נאך אבער פאר-שטיין דעם טעם פון ב"ש און "שמים נבראו תחלה":

פון דעם אליין וואס לאחרי בריאת השמים איז באשאפן געווארן די ארץ — כאטש און אין "שמים" איז שוין דא די ארץ "בכח" — איז דאך מוכח, אז די כוונה איז אין ארץ ווי זי איז בפועל, און דוקא דאס (דער "בפועל" פון ארץ) האט עולה געווען במחשבה תחלה. היינט ווי קען מען עס זאגן אז דער עיקר המעלה איז אין שמים און אז זיי זיינען "תחלה" במעלה וחשיבות?

עד"ז איז אויך די שאלה בנוגע צו כללות שיטת ב"ש וואס "אוליגן בטר

הייסט עס דאך אז דער "בכח" פון "ארץ" וואס האט עולה געווען במח-שבה תחלה) געפינט זיך אין "שמים", דעריבער זיינען די שמים דער "תחלה" במעלה און חשיבות — ווייל ב"ש גייען לשיטתם, אז דער עיקר המעלה איז אין דעם "בכח"⁵⁶.

י. דער חידוש אין שיטת ב"ש און "שמים נבראו תחלה" מצד דעם וואס שמים איז דער "בכח" — לגבי זייער שיטה "אוליגן בטר בכח" אין אלע אנדערע ערטער:

ביי נבראים, חוץ צום ערשטן זיין דער "כח", און דוקא פון אים (און נאך אים) קען ארויסקומען דער "פועל". משא"כ ביי בריאת שמים וארץ וואס דער אויבערשטער האט באשאפן, איז דאך מובן, אז וויבאלד דער אויבער-שטער איז נישט מוגדר ח"ו אין קיינע גדרים, קען ער באשאפן דעם "בפועל" אויך פאר דעם "בכח" (אדער בכלל און א "בכח").

קען מען דעריבער נישט אפערנען דעת ב"ש בנוגע צו בריאת שמים וארץ, פון זייער שיטה און "אוליגן בטר בכח" אין די אנדערע ערטער — ווארום מען קען זאגן, אז די מעלה פון "כח" איז — ווייל און אים קען דער "פועל" נישט זיין, משא"כ בבריאה ע"י הקב"ה. דארף דערפאר שטיין שיטת ב"ש אויך בנוגע צו בריאת שמים וארץ⁵⁷, אז אפילו אין מעשיו

(53) בפע"י מהר"ת ע' 180, שהטעם דב"ש ד"שמים נבראו תחלה" הוא, לפי ש' סוברים שהצורה היא העיקר. אבל י"ל, שהמעלה ד"שמים" (לפי דעת ב"ש) היא לא רק מצד ה"צורה" כ"א — לפי שבה "בכח" (שמים) כליל בו גם ה"חומר" (ארץ), כפנים.

(54) ועוד (ועיקר): דעת ב"ש ש"שמים נבראו תחלה" הוא המקור והביאור לשי

טחם ד"אוליגן בטר בכח" בכל מקום, כדי לקמן סי"ב. (ויתירה מזו: באם לא היינו יודעים דעתם ששמים נבראו תחלה, הי' אפשר לטעות שזה שסוברים "אוליגן בטר בכח" כ"א הוא לא מצד מעלת הכח מצד עצמו, כ"א לפי שבהבכח ישנה אפשריות להבפועל, כדלקמן הערה 61).

(55) וי"ל שזהו חידוש גם בדעת ב"ש, שגם בעניני ארץ גופא, אף שכללות ענינה (גם ה"בכח" שבו) הוא בפועל (מסה), מ"מ אוליגן בטר בכח.

דער עיקר איז דער „בפועל“ — ווייל כח איז ענינו העלם און פועל — גילוי.

און דאס איז אויך דער ביאור פלוגתת ב"ש וב"ה צי „שמים נבראו תחלה“ אדער „ארץ נבראת תחלה“: בכדי עס זאל זיך דורכפירן די כוונת הבריה, דארפן זיין סיי „שמים“ און סיי „ארץ“; די נפק"מ איז אָבער, אז מצד בחי' גבורה — דער שרש פון ב"ש — וויבאלד אז ענינה איז „העלם“ און „העלאה מלמטה למעלה“, קומט אויס אז דער תכלית הכוונה אין דער בריאה פון „מטה“ (ארץ) איז — אז ער זאל זיך ציען און עולה זיין צו דעם „מעלה“ (שמים). דעריבער זאגן ב"ש „שמים נבראו תחלה“⁵⁶; משא"כ מצד בחי' חסד — דער שרש פון ב"ה — וויבאלד אז ענינה איז „גילוי“ און „המשכה מ" למעלה למטה“, קומט אויס אז די כוונה איז אין דעם „מטה“ גופא, און אויך דער תכלית פון דעם „מעלה“ איז — אז ער זאל נמשך ווערן און נתגלה ווערן למטה. דערפאר זאגן ב"ה „ארץ נבראת תחלה“.

60) ומכיון שלדעת ב"ש הכוונה בה „מטה“ (ארץ) היא שיתעלה לה „מעלה“ (שמים) הרי מובן שאופן בריאת הארץ הוא כפי אופן השמים — ראה רש"י חגיגה שם (ד"ה שרפרא) „ולפי גובה הכסא הוא מתקן השרפרא“. משא"כ לדעת ב"ה שהכוונה בה „מעלה“ היא בשביל ה „מטה“ — אופן בריאת השמים הוא כפי הארץ. ולה עיר מלקוית ויקרא ד, ב: „כמו"כ יובן מזה הנמשל למעלה. . או שכמו שהוא למעלה כך הוא למטה“.

ועפ"ז י"ל שהכוונה ב„תחלה“ היא גם בזמן (כדמוכח ממשטות הלשון בחגיגה וב"ר שם) היינו בענין ד„סיבה ומסובב“: לדעת ב"ש הארץ מסובב היא משמים — שמים נבראו תחלה; ולדעת ב"ה הארץ היא סיבה לשמים — ארץ נבראת תחלה.

בכח: די מעלה פון „כח“ איז דאך לכאורה, בלויז דאס וואס עס קען פון אים ארויסקומען א „פועל“. (ביז אז די באדייטונג פון דעם ווארט „כח“ איז — אז ער קען אויפטאן א פועל). איז ווי קען מען זאגן אז דער עיקר המעלה איז אין דעם „בכח“ (ביז אז בכמה דינים רעכנט מען זיך בלויז מיטן „בכח“ און ניט מיטן „בפועל“⁵⁷) — בשעת אז די חשיבות און די מעלה פון „כח“ איז, דאס וואס ער קען ארויסברענגען דעם „פור“ על?

יב. וועט מען עס פארשטיין בהקדים די שייכות פון די צוויי שיטות — „אזלינן בתר כח“ אדער „אזלינן בתר פועל“ — צו ענינם פון ב"ש און ב"ה⁵⁸:

ב"ש איז שרשם פון גבורות, און ב"ה איז שרשם פון חסדים⁵⁹ (וואס דערפאר זיינען ב"ש מחמיר און ב"ה מקיל⁶⁰). און היות אז גבורה איז בחי' „העלם“ און חסד איז „גילוי“, דעריבער האלטן ב"ש אז דער עיקר איז דער „בכח“ און ב"ה האלטן אז

56) וכמו בזמן ק"ש של ערבית, דלדעת (ריא) — להיותו מתלמידים ב"ש הוא רק כשעוסקין לילך ולשכב ולא כששוכבין בפועל*.

ואף שלדעת ב"ש זהו פירוש „בשכבך“ שגומר בכחוב (וראה לעיל סעיף ח', שלכן אין ללמוד ממנו לדינים אחרים) — הא גופא טעמא בעי: מדוע אמרה תורה (לפי ב"ש) שזמן ק"ש הוא רק בעת השכיבה בכח. וראה הערה הנ"ל.

57) ראה גם בית האוצר שם.

58) לקו"ת שה"ש מח, ג ובכ"מ.

59) ראה תניא בהקדמה (ד, רע"א).

* בנוגע לדעת ב"ש ב„מצות חנוכה“ — י"ל (בדוחק), שזוהו בכדי שיהי הכירא כו' כניל תחלת ט"ח.

יג. ע"פ כל הנ"ל וועט מען אוין פארשטיין דעם טעם פון ב"ש צו זאגן „בצאת ישראל ממצרים“ גלייך נאך אכילת הפסח (אפילו פאר חצות):

יציאת מצרים איז געווען בזכות דם פסח⁶². און וויבאלד דער „שכר מצוה“ איז מסובב פון דער מצוה⁶³ ובמילא אויך כלול אין איר (ווי ביי יעדער סיבה ומסובב וואס דער „מסובב“ איז כלול „בכח“ אין זיין „סיבה“). איז פארשטאנדיק, אז בעת אכילת הפסח [וואס דאן ווערט נשלם דער ענין פון קרבן פסח, וואס „לא בא מתחלתו אלא לאכילה“⁶⁴] — טוט זיך שוין אויף בכח ובהעלם דער ענין פון יציאת מצרים⁶⁵.

דערפאר זאגן ב"ש אז גלייך נאך אכילת הפסח זאגט מען „בצאת ישׁ“

בפועל, כי עצם המציאות ד„בשכבך“ הוא מה שעוסק לשכב, והשכיבה בפועל היא רק ההמשך והגילוי של עיקר מציאות השכיבה — שנתחדשה בשעה שעוסק לילך ולשכב]. אבל, מכיון שגם בבריאת שמים וארץ סוברים ב"ש שעיקר המעלה היא ה„בכח“ — אף שתכלית המכוון בזה שעלה במחשבה תחלה היא הארץ כמו שהיא בפועל (ולא כמו שהיא כלולה בכח בשמים), היינו שאינו מספיק מה שישנו כח ואפי' שריות להבפועל (דאל"כ לא היתה הארץ צריכה להתהוות) —

מוכח מזה, שדעת ב"ש היא שהמעלה ובכח הוא מצד ענין הכח („מעלה“) גופא, ומה שהוצרך לבריאת הארץ הוא בכדי שגם ה„מטה“ יתעלה לה„מעלה“, ולכן מסתבר, שגם בשאר המקומות — שיטתם „אזלינן בתר בכח“ היא מצד מעלת הבכח גופא, כבפנים.

פרדרא פכ"ט. מכילתא ורש"י בא יב, ו.

63 ראה לקו"ש ח"ה ע' 135 הערה 23. וש"נ.

64 פסחים עו, ב.

65 ולהעיר מזה שהפסח הי' נאכל דרך חירות (שו"ע אדה"ז סי' תעב סי"ד).

און די פלוגתא פון ב"ש וב"ה בנוגע בריאת שמים וארץ, איז דער יסוד צו זייער פלוגתא אין אלע דיני התורה, צי אזלינן בתר כח אדער בתר פועל: לויט שיטת ב"ה אז דער תכלית איז דער „מטה“, קומט אויס אז דער עיקר המעלה איז אין דעם „בפועל“, און ענינו פון דעם „בכח“ איז — דאס וואס פון אים קומט ארויס דער בפועל;

משא"כ לויט שיטת ב"ש אז דער תכלית המעלה באשטייט אין „שמים“, און די אויפגאבע פון „ארץ“ איז — זיך צו ציען און עולה זיין צום „שמים“, לייגט זיך צו זאגן אז דער „כח“ איז ניט קיין מיטל צו דעם „פועל“, נאר אדרבה: דער עיקר ה' מעלה איז אין דעם כח גופא, און דער „פועל“ איז בלויז דער „אבן הבוחן“ דורך וועלכן עס ווערט נתגלה און נתאמת דער „בכח“⁶¹.

61 לכאורה הי' אפשר לומר, שהטעם דב"ש אזלינן בתר בכח הוא [לא מצד מעלת הכח מצד, כ"א] לפי שבה„בכח“ ישנה אפי' שריות להבפועל, ומה שהבכח עדיף מה' בפועל — אף שעיקר מעלתו הוא האפי' שריות להבפועל — נפרש שזהו לפי שהמציאות (של הבפועל) נתחדשה — כש' נתחדש הכח ואפשרויות אליו, ולכן ה„בכח“ הוא עיקר מציאותו של הבפועל*, [ומטעם זה סוברים ש„בשכבך“ הוא רק כשעוסקין לילך ולשכב ולא כששוכבין

*) וגם מזה דס"ל לב"ש ד„אזלינן בתר בכח“ ב„הרואה יום אחד עשר“ (אף שלעולם לא יבא לידי בפועל) אין רא' שהמעלה ד„בכח“ היא מצד עצמו — כי (א) הגדר ד„אזלינן בתר בכח“ שם הוא רק זה שבכח ג"כ מספיק כו' (אבל לא שהוא העיקר ושהוא עדיף מ„בפועל“). (ב) מה שה„בכח“ לא יבא לעולם לידי „בפועל“ הוא מצד הימים שלאחריו, אבל מצד ה„בכח“ גופא יכול הוא לבא גם לידי בפועל, ככל ימי זיבה.

זיי מאַנען פון דעם אויבערשטן (און זיי וועלן זיכער אויספירן ובקרב ממש) די גאולה בפועל ובגשמיות — „עד מתי קץ הפלאות“⁷¹ !. כלו כל הקצין, שוין לאַנג צייט אַז מען זאָל אַרויסגיין פון גלות פשוט בגשמיות, און — „בנערינו ובוקנינו בבנינו וב-בנותינו“⁷² ביז אַז „לא תשאר פר-סה“⁷³, און אין אַן אופן פון „שמחת עולם על ראשם“⁷⁴.

עס זאָל שוין בפועל מקויים ווערן די הבטחה⁷⁵ „כי אלקים יושע ציון ויבנה ערי יהודה וישבו שם וירשנה וזרע עבדי ינחלה ואוהבי שמו ישכנו בה“⁷⁶, בעגלא דידן.

(משיחות אחש״פ ופ״ק קדושים תשכ״ז)

ראל ממצרים — ווייל שוין דאָן איז פאַראַן יצ״מ „בכח“, און זיי גייען דאָך לשיטתם אַז „אזלינן בתר בכח“⁷⁷.

יד. עס שטייט דאָך „כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות“⁷⁸. איז כשם ווי בנוגע צו יצ״מ האַלטן ב״ה [וואָס ב״ש און ב״ה הלכה כב״ה⁷⁹], ביז אַז „ב״ש במקום ב״ה אינה מש-נה“⁸⁰ אַז „אזלינן בתר בפועל“, און אויף יצ״מ שבכח קען מען קיין „הלל“ ניט זאָגן;

אַזוי איז אויך בנוגע צום „אראנו נפלאות“ פון דער גאולה העתידה, אַז אידן קענען ניט באַנוגענען זיך מיט דער גאולה שבכח וברוחניות⁸¹, נאָר

66) והחידוש בדעת ב״ש בזה הוא (ראה עד״ז לעיל הערה 25) לא עצם הענין ד״אז לינן בתר בכח, כ״א : בה״בכח״ דיצ״מ ישנם כמה ענינים : הבטחת הקב״ה „ואחרי כן יצאו ברכוש גדול“ שהיתה עוד קודם הגלות ; ביטול העבודה מאבותינו שהי' בר״ה (ר״ה יא. רע״א) ; „החדש הזה לכם ראש חודשים גוי“ (ששייך לגאולתן של ישראל אז) שהי' בר״ח ניסן — וקמ״ל ב״ש שה״בכח״ דאמירת וענין „בצאת ישראל ממצרים“ — הוא אכילת הפסח.

67) מיכה ז, טו.

68) עירובין יג, ב.

69) ברכות לו, ריש ע״ב.

70) כידוע מענה כ״ק אדמו״ר הצ״צ לכ״ק אדמו״ר מהר״ש (על שאלתו בנוגע

לה״קץ״ שהי' על שנת תר״ח) : והרי גד-פס הלכות ! ואמר כ״ק אדמו״ר מהר״ש „מען דאָרף האָבן משיחין למטה מעשרה טפחים“ !

71) לשון הכתוב (דניאל יב, ו).

72) בא י, ט.

73) שם, כו.

74) ישע״י לה, י. נא, יא.

75) תהלים סט, לו״ז.

76) ג' הענינים שבוה (ירשנה, ינחלה,

ישכנו בה) ראה מכ״ יו״ד כסלו, תשל״א (גדפס בלקו״ש ח״ה ע' 419 ואילך).

יו"ר ש ב ט

אחת כו"כ ניט קיין כלים צו חסידות.
(ב) אז די ארבעט פון הפצת ה' תורה ומצוות וכו' זאל מען טאן מיט דער גרעסטער זריזות.
און אט-די צוויי נקודות ווייזט ער אן אין דער התחלה וסיום פון דעם מאמר.

ב. אין אנהויב פון מאמר ברענגט דער רבי בעל ההילולא דעם מאמר המדרש: אויפן פסוק: באתי לגני אחותי כלה: "לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנני למקום שהי' עיקרי בתח"ל דעיקר שכינה בתחתונים היתה", ד.ה. אז די השראת השכינה בתחתונים נים וואס איז געווען בעת הקמת המשכן (וואס דערויף זאגט דער אויבער-שטער "באתי לגני") איז שוין געווען בתחילת הבריאה (און ניט ווי דער מ"ד: אז "דבר חידוש הוא"). מער ניט וואס דורכן חטא עה"ד והחטאים שלאחריי איז — "פסק", און דערנאך, בעת הקמת המשכן, "חזר לכמות שהי'".

און אין דעם סיום המאמר ברענגט ער דעם מדרש: "אין אדם שליט לומר המתניו לי עד שאעשה חשבוני נותי ועד שאצוה לביתי כו'", וואס דעריבער טאר מען ניט אפלייגן אויף שפעטער די ארבעט וואס מען האט צו טאן, ווארום "מי הוא היודע עתו וזמנו".

מיטן ברענגען בתחלת וסיום המאמר אט-די צוויי מדרשים, ווייזט ער אן די צוויי נקודות הנ"ל: מיטן מדרש

(5) שהשיר רפ"ה. וש"נ.

(6) שה"ש שם.

(7) במדבר פ"ב, ו. וראה יפ"ת לבי"ר פ"ט, ו.

(8) דב"ר פ"ט, ג.

א. ס'איז ידוע אז בעת ההסתלקות קומען זיך צוזאמען "כל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו". דערפון איז פארשטאנדיק, אז אין דעם מאמר ד"ה באתי לגני וואס דער רבי בעל ההילולא האט ארויסגעגעבן צו זיין יום ההסתלקות [ובפרט אין דער התחלה וסיום פון מאמר — וואס דער תוכן פון יעדער ענין זעט זיך אן מער בגילוי אין זיין התחלה: וסיום:] קומט צום אויסדרוק א נקודת עיקרית פון כל עמלו, וואס ער האט געהארעוועט בחיים חיותו בעלמא דין.

פון די נקודות העיקריות פון דער עבודה פון בעל ההילולא — וואס דאס האט ער אויך געמאכט פון די אלע וואס הולכים בדרכיו אשר הורגו, זיי נען:

(א) צו פארשפרייטן תומ"צ — כו"ל אויך דעם מאור שבתורה — בכל מקום ומקום, אויך אין אזעלכע ערטער וואס זיינען (בגילוי) גאר קיין כלים ניט צו תומ"צ בכלל, און על

(1) אגה"ק סכ"ז. וראה לעיל ע' 35 ובהנמקו שם.

(2) מכיון שההתחלה וה"ראש" כולל כל הענין. וראה לקו"ש ח"ה ע' 58 הערה 12 [בנוגע לשם הסדרה. ועד"ז יש לומר בנוגע לשמות (שנקבעו לה) מאמרים, וכיו"ב]. עיי"ש.

(3) ש"הכל הולך אחר החתום" (ברכות יב, א).

ויש לומר שזהו אחד הענינים מה שנעוץ תחלתו בסופן וסופן בתחלתו — כי בשניהם מתבטא עיקר הדבר.

ולעזיר ממטבע ברכות שעיקר הדיוק הוא בהתחלה והתנימה (שו"ע אה"ז סק"ד ס"ח).

(4) ראה גם לקו"ש ח"ג ע' 875.